

Handleiding

NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen

Handleiding voor het monitoren van vleermuizen op zolders

De zoldertellingen van vleermuizen worden georganiseerd in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het wordt financieel mogelijk gemaakt door een bijdrage van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). De gegevens worden verzameld door vrijwilligers.

Colofon

Samenstelling: Samenstelling 1ste druk: Vilmar Dijkstra, René Janssen, Jan Buys, Tom van der Meij
Herziening 3de druk: Erik Korsten, Marjolein van Adrichem en Marcel Schillemans

Foto omslag: Paul van Hoof

Foto's binnenwerk: Paul van Hoof, Bernadette van Noort, Marjolein van Adrichem

Uitgave: Juli 2023

Druk: Eerste druk 2008
Derde volledige herziene druk, 2023

Productie: Zoogdierstichting, onderdeel van de Zoogdierverseniging
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen

Postbus 6531
6503 GA Nijmegen
024 7410500
secretariaat@zoogdierverseniging.nl
www.zoogdierverseniging.nl
www.zoogdierverseniging.nl/nem

Naar deze publicatie kan verwezen worden als:

Dijkstra V., R. Janssen, J. Buys, T. van der Meij, E. Korsten, M. van Adrichem en Marcel Schillemans. 2023
Handleiding Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

Inhoud

1	INLEIDING.....	5
1.1	ZOLDERTELLINGEN VAN VLEERMUIZEN	5
1.2	NETWERK ECOLOGISCHE MONITORING (NEM).....	5
1.3	WAAROM ZOLDERTELLINGEN VAN VLEERMUIZEN?	6
1.4	WAAROM DEZE HANDLEIDING?	6
1.5	WELKE SOORTEN WORDEN GEMONITORD MET ZOLDERTELLINGEN?	7
1.6	DOE MEE!.....	7
2	ORGANISATIE VAN DE ZOLDERTELLINGEN	8
2.1	WIE VOEREN DE ZOLDERTELLINGEN VAN VLEERMUIZEN UIT?.....	8
2.2	KAN IEDEREEN AAN DE TELLINGEN MEEDOEN?	8
2.3	WAT GEBEURT ER MET DE DOOR JOU VERZAMELDE GEGEVENS?	9
2.4	FEEDBACK VAN RESULTATEN EN NIEUWTJES	9
2.5	VERGUNNING EN MACHTIGING	9
2.6	TELGEBIEDEN, CLUSTERS EN OBJECTEN.....	9
2.7	WIE DOET WAT BIJ DE NEM-ZOLDERTELLINGEN VLEERMUIZEN (ROLVERDELING)?	11
3	VEILIGHEID TIJDENS ZOLDERTELLINGEN.....	15
3.1	VEILIGHEIDSASPECTEN BIJ HET BEZOEKEN VAN OBJECTEN	15
3.2	RICHTLIJNEN EN GEDRAGSREGELS BIJ HET UITVOEREN VAN DE TELLINGEN	15
3.3	VERZEKERING?	15
3.4	VELDBENODIGDHEDEN EN PERSOONLIJKE BESCHERMINGSMIDDELEN.....	18
4	TOEGANG KRIJGEN TOT EEN ZOLDER OF TOREN.....	21
4.1	INLEIDING	21
4.2	HET EERSTE CONTACT.....	21
4.3	ONDERHOUDEN VAN HET CONTACT MET DE BEHEERDER.....	23
4.4	HULPMIDDELEN BIJ HET VINDEN VAN ADRES- EN CONTACTGEGEVENS	23
5	HET UITVOEREN VAN DE TELLINGEN	28
5.1	BASISPRINCIPE BIJ MONITORING	28
5.2	INSTRUCTIEBRIEF, OBJECTLIJSTEN EN VOORSCHRIFTEN IN DE MACHTIGING	28
5.3	RICHTLIJNEN EN GEDRAGSREGELS BIJ HET UITVOEREN VAN DE TELLINGEN	28
5.4	TELLEN IN TELGEBIEDEN	29
5.5	DE TELPERIODE EN HET AANTAL BEZOEKEN	29
5.6	DE TELLING ZELF – AANDACHTSPUNTEN	30
5.7	TERUGKOPPELING AAN DE BEHEERDER	33
5.8	STOPPEN MET EEN TELLING.....	33

6	NEM-PORTAAL ZOLDERTELLINGEN VLEERMUIZEN: HET VASTLEGGEN VAN CLUSTER EN OBJECTGEGEVENS.....	35
6.1	ALGEMEEN	35
6.2	NEM-PORTAAL ZOLDERTELLINGEN VLEERMUIZEN	35
6.3	NEM-PORTAAL ZOLDERTELLINGEN VLEERMUIZEN APP	35
7	HERKENNING VAN VLEERMUIZEN OP ZOLDERS.....	36

1 Inleiding

1.1 Zoldertellingen van vleermuizen

Vleermuizen zijn zoogdieren die lastig te volgen zijn. Overdag wonen ze goed verstopt in gebouwen of bomen. Als je ze in de avondschemering ziet vliegen is het niet altijd makkelijk te herkennen welke soort vleermuizen het zijn, laat staan dat je ze ook kunt tellen. Eén methode om alle vleermuissoorten op naam te brengen en te tellen bestaat niet, daarvoor gedragen de verschillende soorten zich te divers.

Maar in ruimtes waar vleermuizen overdag verblijven, en waar ook mensen kunnen komen, daar kun je ze wel zien en tellen. Eén van de methoden om vleermuizen in kaart te brengen zijn de zoldertellingen van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM).

Vrijwilligers die meedoen met de NEM Zoldertellingen Vleermuizen gaan ieder jaar in de zomer in groepjes op zoek naar vleermuizen op zolders van grotere gebouwen zoals kerken, kloosters, kastelen en landhuizen. Na het beklimmen van wenteltrappen en ladders komen ze op donkere zolders en/of in torens, waar ze met behulp van een zaklamp speuren naar de daar aanwezige vleermuizen. Dat speuren gaat heel zorgvuldig, want behalve dat vleermuizen zich goed kunnen verstoppen en je ze niet wilt verstoren, moet je op veel zolders ook goed oppassen waar je loopt. Ook kijken ze naar sporen van eerder aanwezige vleermuizen, zoals uitwerpselen van vleermuizen of prooi-resten. Na deze tellingen geven ze de resultaten door via het webportaal van de NEM-Zoldertellingen en gaan medewerkers van de Zoogdiervereniging en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) aan de slag om de resultaten te verwerken en uit te rekenen hoe het met deze zolderbewonende vleermuizen gaat.

In deze handleiding wordt uitgelegd hoe de NEM-Zoldertellingen Vleermuizen in zijn werk gaan: Hoe je mee kunt doen. Wat je moet weten en voorbereiden voor je gaat tellen. Waarom je een vergunning nodig hebt en hoe je daar aan komt. Waar je aan moet denken bij het verzamelen en insturen van de resultaten van je tellingen. Wie welke taken heeft binnen de NEM Zoldertellingen Vleermuizen en waar je voor vragen en opmerkingen terecht kunt.

1.2 Netwerk Ecologische Monitoring (NEM)

Het meetprogramma 'Zoldertellingen Vleermuizen' is een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). De Zoogdiervereniging en haar vrijwilligers voeren ten behoeve van het NEM jaarlijks onderzoeken uit in heel Nederland, waarbij nauw wordt samengewerkt met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De meetprogramma's worden financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Voedselkwaliteit. Het veldwerk wordt geheel uitgevoerd door vrijwilligers. Een overzicht van de andere NEM meetprogramma's die de Zoogdiervereniging coördineert is te vinden op www.zoogdiervereniging.nl/nem.

De Zoogdiervereniging zet zich daarnaast in voor het opzetten van meetprogramma's voor soorten die nog onvoldoende worden gevolgd.

1.3 Waarom zoldertellingen van vleermuizen?

Als we de voor Nederland inheemse zoogdieren willen beschermen, moeten we ook weten hoe het met ze gaat: gaan soorten in aantal achteruit, of juist vooruit, of blijft het ongeveer gelijk? Om daar inzicht in te krijgen zijn er verschillende meetprogramma's opgezet binnen het NEM. De resultaten worden gebruikt voor de onderbouwing en evaluatie van het natuurbeleid. Het NEM richt zich in eerste plaats op het bepalen van de Staat van Instandhouding (Svi) van Nederlandse zoogdieren ten behoeve van de Habitatrichtlijnrapportages. Maar de resultaten worden breder gebruikt. Zo worden de resultaten ook gebruikt voor het evalueren en bijstellen van de Rode Lijst van bedreigde Zoogdieren in Nederland.

Een bijkomend voordeel van het meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen is de betere bescherming van de getelde zolderkolonies. De resultaten van de tellingen worden opgenomen in de Nationale Databank Flora- en Fauna, zodat deze beschikbaar zijn wanneer er bijvoorbeeld een natuurtoets nodig is met betrekking tot een gebouw waarin zoldertellingen zijn gedaan.

Ook dragen de deelnemende tellers direct bij aan de bescherming van vleermuizen; door contacten met de zoldereigenaar voor of tijdens de telling, wordt deze zich bewust van de aanwezigheid van vleermuizen en de mogelijkheden deze dieren te beschermen. Dit kunnen we versterken door de eigenaren te voorzien van voorlichtingsmateriaal, maar bijvoorbeeld ook door hen een foto van 'hun' vleermuizen te geven die ze bij de ingang van het gebouw kunnen ophangen.

De telbezoeken zijn tevens goede gelegenheden om vast te stellen of er beheermaatregelen nodig zijn om de geschiktheid als vleermuisverblijf te behouden dan wel te vergroten. Er zijn steeds meer gemeenten die in het kader van Natuurinclusief Bouwen maatregelen ter verbetering van een verblijfplaats willen nemen of financieren.

1.4 Waarom deze handleiding?

Om drie redenen is het van belang dat er een duidelijke handleiding is voor de deelnemers van de NEM-Zoldertellingen Vleermuizen:

1. Vleermuizen zijn in hun verblijfplaatsen bijzonder kwetsbaar. Daarom is er voor het betreden van een ruimte waarin vleermuizen verblijven een vergunning nodig van de Wet Natuurbescherming. Om verstoring van de vleermuizen te beperken dien je ook bepaalde regels in acht te nemen;
2. Voor onderzoek en beleidsvorming met betrekking tot de bescherming van vleermuizen is een constante en kwalitatief goede verzameling van gegevens nodig. Deze handleiding geeft aan hoe dit op een consistente en nauwkeurige manier kan gebeuren;
3. Zolderonderzoek is niet zonder risico's. Alleen goed geïnstrueerde personen kunnen dit onderzoek verantwoord uitvoeren.

Deze handleiding gaat niet in op de determinatie van vleermuizen die op zolders aan te treffen zijn. Daarvoor is een afzonderlijke handleiding gemaakt, te vinden op de Zoogdierverseniging website en in het NEM Zoldertellingen Vleermuizen-portaal. Voor je met het tellen van vleermuizen op zolders begint, is het belangrijk eerst een cursus te volgen en/of ervaring op te doen tezamen met andere, ervaren deelnemers. Deze cursussen en trainingdagen worden voornamelijk op provinciaal niveau georganiseerd.

1.5 Welke soorten worden gemonitord met zoldertellingen?

Met de NEM-Zoldertellingen worden in de eerste plaats de aantallen van de grijze grootoorvleermuis (*Plecotus austriacus*) en de ingekorven vleermuis (*Myotis emarginatus*) gevolgd. Ook monitoring van vale vleermuis (*Myotis myotis*) is met zoldertellingen mogelijk, maar deze is in Nederland nog op onvoldoende zolders te tellen.

Andere vleermuissoorten die zolders gebruiken (zoals bijvoorbeeld laatvlieger, gewone grootoorvleermuis, baardvleermuis), gebruiken daarnaast in de zomer ook andere verblijfplaatsen, of zitten in spleten die niet te controleren zijn. Daardoor zijn met alleen de zoldertellingen voor deze soorten (nog) geen goede populatietrends te bepalen. Wel leveren de zoldertellingen belangrijke verspreidingsgegevens voor deze soorten op en krijgen we hierdoor inzicht in het belang van (kerk- / klooster-) zolders.

Ingekorven vleermuis (Paul van Hoof)

1.6 Doe mee!

Als je interesse hebt om zelf mee te doen, ga dan naar www.zoogdiervereniging/nem, en ga naar het aanmeldformulier voor de NEM Zoldertellingen Vleermuizen. Doordat het aantal beschikbare objecten (zolders en torens) en actieve deelnemers per provincie verschilt, zijn ook de mogelijkheden voor het deelnemen aan tellingen, training en opdoen van ervaring per provincie verschillend.

2 Organisatie van de zoldertellingen

2.1 Wie voeren de zoldertellingen van vleermuizen uit?

De uitvoering van het meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen wordt gecoördineerd door een landelijk coördinator (LaCo) van de Zoogdierverseniging.

In iedere provincie is ook een provinciale coördinator (ProCo) actief. Deze provinciale coördinator coördineert welke zolders door welke vrijwilligers worden geteld. De ProCo kan je het een en ander uitleggen over de werkwijze van de zoldertellingen en je zo nodig met raad en daad terzijde staan. De namen en contactgegevens van de provinciale coördinatoren staan in de jaarlijkse instructiebrief (zie § 5.2.), en zijn op te vragen bij de Zoogdierverseniging.

Een telleider voert samen met een telgroep de tellingen uit. Deze telleider is verantwoordelijk voor het correct en veilig uitvoeren van de telling en het doorgeven van de waarnemingen via het portaal. Bij complexe gebouwen en bij simultaantellingen kunnen naast de telleider ook tellers zijn aangewezen die zelfstandig in een gebouwdeel de telling uitvoeren. De rollen en verantwoordelijkheden van de LaCo; ProCo's, telleiders en tellers komen uitgebreider aan bod in § 2.7. Regelmatig vindt er overleg plaats tussen de ProCo's en de LaCo (ProCo-overleg). Zaken die betrekking hebben op de zoldertellingen van vleermuizen worden daar besproken.

2.2 Kan iedereen aan de tellingen meedoen?

In principe doen alleen personen mee die in staat zijn de in Nederland voorkomende soorten vleermuizen op naam te brengen (te determineren) en weten hoe ze een telling veilig en correct uitvoeren.

Het determineren van de verschillende soorten leert men niet zomaar: het is noodzakelijk om een cursus te volgen en vaak met kenners mee te lopen en van hen te leren. Om verstoring van de vleermuizen zo klein mogelijk te houden is de omvang van een telgroep beperkt. Meelopen zal dus niet altijd mogelijk zijn. Als gebleken is dat een aspirant teller de benodigde kennis heeft, kan die persoon telleider worden en één of meerdere zolders onder zijn hoede krijgen.

Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling dat mensen zelfstandig, dus zonder aansluiting bij NEM Zoldertellingen Vleermuizen en zonder vooroverleg met de provinciale coördinator, zolders gaan bezoeken of de eigenaren benaderen voor zo'n bezoek. Dit schaadt het belang van de vleermuizen. Het is voor de eigenaren erg storend als ze benaderd worden door meerdere personen. Dit kan ertoe leiden dat de telleiders van NEM Zoldertellingen de toegang tot de zolders wordt ontzegd.

Voor de vleermuizen betekent ieder dubbel bezoek aan een verblijf een overbodige verstoring. Mensen die op eigen initiatief zolders gaan bezoeken zijn bovendien in overtreding. Voor het betreden van vleermuisverblijven is immers een vergunning van de Wet Natuurbescherming nodig. Telleiders en tellers die aan het meetprogramma meewerken worden door de Zoogdierverseniging gemachtigd om gebruik te maken van de vergunning van de Zoogdierverseniging.

2.3 Wat gebeurt er met de door jou verzamelde gegevens?

Elke deelnemer beschikt vrij over de door hem of haar verzamelde gegevens. Als je dus ieder jaar meedoet, bouw je in de loop der jaren een overzicht op van het wel en wee van de vleermuizen van de zolders die je telt.

De Zoogdierverseniging gebruikt de door jou verzamelde gegevens voor twee doeleinden:

1. het vaststellen van landelijke trends in de aantalsontwikkelingen van vleermuizen.
2. het overzicht van het voorkomen en de verspreiding van de verschillende soorten vleermuizen in Nederland.

2.4 Feedback van resultaten en nieuwtjes

Deelnemers aan het meetprogramma ontvangen de 'Telganger' (2x per jaar). In deze uitgebreide nieuwsbrief staan resultaten, nieuwtjes en wetenswaardigheden over alle NEM meetprogramma's van de Zoogdierverseniging.

2.5 Vergunning en machtiging

Wanneer je een zolder of toren waar vleermuizen verblijven bezoekt, loop je altijd het risico dat je de vleermuizen verstoort. Hoe stilletjes en vlot je de telling je ook uitvoert. Omdat het verstoren van vleermuizen een overtreding is van artikel 3.5 van de Wet Natuurbescherming mag je zo'n telling alleen uitvoeren van als je voor die telling een vergunning voor dat artikel hebt gekregen.

De Zoogdierverseniging is in het bezit van een dergelijke vergunning en verleent een machtiging aan de telleiders om deze vergunning te kunnen gebruiken.

Met de machtiging en vergunning is het toegestaan om de te onderzoeken zolders één keer per zomer te betreden en de aanwezige vleermuizen te tellen. De telleider of teller mag zich daarbij laten vergezellen door maximaal 3 personen. Vaak is dat de beheerder en twee tellers. In telgebieden waar objecten simultaan worden geteld kunnen ook tellers een vergunning krijgen voor het zelfstandig uitvoeren van een telling. De machtiging wordt per telseizoen verstrekt en is alleen geldig voor de in de machtiging genoemde activiteiten, en voor de op de bijbehorende objectenlijst genoemde objecten. Dit zijn de clusters / objecten die in de zoldertellingenportaal staan en aan deze telleider/teller gekoppeld zijn. De telleider is zelf verantwoordelijk om zich van de precieze inhoud van de vergunning op de hoogte te stellen. Deelnemers die in meerdere provincies zolders tellen krijgen van ons meerdere vergunningen. Let er op dat je bij de telling de juiste vergunning meeneemt.

2.6 Telgebieden, clusters en objecten

Bij de NEM-zoldertellingen hanteren we voor de beschrijving van de locatie waar je gaat tellen drie niveaus.

- Telgebied: de regio of de gemeente waarin meerdere clusters liggen. Simultaantellingen gaan vaak per telgebied.
- Cluster: het geheel van het gebouw, of een groep bij elkaar horende gebouwen of gebouwdelen (objecten) die samen een eenheid vormen.

- Object: een afzonderlijke eenheid (of gebouwdeel) binnen een cluster.

De meeste kerken zijn een cluster, waarbij we de zolder en de toren, en soms ook van elkaar gescheiden zolders van een gebouw als afzonderlijke objecten zien.

Kloosters en kastelen bestaan vaak uit meerdere gebouwen, waardoor zo'n klooster of kasteel dan een clusters is met daarbinnen de afzonderlijke gebouwen of delen van die gebouwen.

Voorbeelden:

Cluster: Bears, Mariakerk (Friesland)

- Object: toren
- Object: zolder

Cluster: Huisseling, Sint Lambertuskerk (Noord-Brabant)

- Object: kerktoren
- Object: middenschip (zolder boven)
- Object: priesterkoor

Cluster: Pey, Abdij Lilbosch (Limburg)

- Object: bakkerij
- Object: bijgebouwen (zonder koestal)
- Object: hoofdgebouw

Er zijn echter ook nog clusters die (nog) niet in objecten zijn verdeeld, of waarbij dat pas later is gedaan. Soms zijn gebouwen binnen een abdij als afzonderlijke clusters beschouwd.

Voorbeelden:

Cluster: Aagtekerke (Zeeland)

- Object: kerk algemeen

Cluster: Castenray RK. Kerk (Limburg)

- Afgesloten object: Kerk algemeen
- Object: toren
- Object: zolder

Hier is het object "Kerk algemeen" afgesloten omdat het is gesplitst naar de objecten "zolder" en "toren".

Cluster: Pey, Abdij Lilbosch, Koestal

- Object: Koestal

(dus afzonderlijk omschreven van de rest van de Abdij Lilbosch – zie boven)

Waarom clusters soms wel en soms niet in meerdere objecten zijn verdeeld, heeft diverse redenen, waar we hier niet verder op in gaan. We benadrukken wel dat het verdelen van een cluster (zoals een

kerk) in heel veel objecten (zoals een zolder middenschip, zolder priesterkoor, zolder zijbeuk noord, torenspits, torenkamer 1, torenkamer 2 etc.) wellicht voor je eigen onderzoek of interesse van belang kan zijn, maar ook het invoeren van waarnemingen in het portaal veel complexer maakt.

2.7 Wie doet wat bij de NEM-Zoldertellingen Vleermuizen (rolverdeling)?

Bij de zoldertellingen zijn de volgende rollen gedefinieerd:

- a. Landelijk Coördinator (LaCo)
- b. Provinciaal Coördinator (ProCo)
- c. Telleider
- d. Teller
- e. Eigenaar of beheerder
- f. Overige deelnemers

a. Landelijk Coördinator (LaCo)

De landelijk coördinator is de persoon die vanuit de Zoogdierstichting (het bureau van de Zoogdiervereniging) de activiteiten in het meetprogramma coördineert.

Verantwoordelijkheden van de LaCo:

LaCo / de Zoogdiervereniging is verantwoordelijk voor:

- coördinatie en organisatie van het meetprogramma (waaronder aansturing Zoogdiervereniging medewerkers en terugkoppeling naar projectleider NEM Zoogdieren).
- controle van de data en de levering aan het CBS.
- toezien op adequate ongevallenverzekering voor het zolderonderzoek.
- het tijdig (laten) versturen van telformulieren en machtiging.
- toezien dat tel- en objectgegevens correct in de portaal staan.
- het adequaat reageren op misstanden of conflictsituaties binnen het meetprogramma.
- organisatie van het jaarlijkse ProCo-overleg.
- het terugkoppelen van de berekende trends via ProCo-overleg en Telganger.
- Het verder ontwikkelen van het meetprogramma waaronder het verder afstemmen op de vraag vanuit overheden
- Deelname aan de begeleidingscommissie NEM Zoogdieren

De LaCo laat zich hierbij bijstaan door een medewerker communicatie/vrijwilligers en een databaseheerder. Deze medewerkers zijn ook beschikbaar voor ondersteuning van ProCo's en telleiders bij gebruik van het portaal en vragen over de organisatie van de zoldertellingen. Wie de LaCo is vind je op de NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina.

b. Provinciaal Coördinator (ProCo)

In iedere provincie is er een provinciale coördinator die de tellingen in zijn of haar provincie coördineert en zorgt dat alle gegevens bij de Zoogdiervereniging terechtkomen. Hoe de coördinatie en/of organisatie van de zoldertellingen is geregeld kan per provincie sterk verschillen. In een aantal provincies wordt dit door de ProCo in nauwe samenwerking met de provinciale zoogdierwerkgroep gedaan.

Verantwoordelijkheden van de ProCo:

- controleren van en reageren op de controlelijst met objecten en hun telleiders (voor aanvang van de zoldertellingen).
- toewijzen van clusters aan telleiders en evt. tellers.
- toevoegen van nieuwe clusters en objecten aan het portaal, of daarvoor een verzoek indienen bij de databasebeheerder.
- toezien op de determinatievaardigheden van telleiders.
- jaarlijkse validatie van de telresultaten.
- toezien op de tijdige levering van telresultaten door telleiders, en het doorleveren van alle resultaten aan de Zoogdierverseniging.
- deelname aan het jaarlijkse ProCo-overleg.
- uitleggen van de werkwijze van de NEM-Zoldertellingen Vleermuizen aan de telleiders en tellers, en hen zo nodig met raad en daad terzijde staan.

Een overzicht van de ProCo's vind je op de instructiebrief die je voor de start van de Zoldertellingen ontvangt.

c. Telleider

De telleider is verantwoordelijk voor de uitvoering van de zoldertellingen op de clusters waar hij/zij voor geregistreerd is.

Verantwoordelijkheden van de telleider:

- contact met de beheerder van de gebouw(en).
- een correcte en veilige uitvoering van de telling in de aan hem/haar toegewezen zolders.
- een correcte registratie en versturing van de telgegevens en zoldergegevens in het NEM-zoldertellingen portaal.
- het invoeren of toezien op het invoeren van de telgegevens en zoldergegevens in het NEM-zoldertellingen portaal, wanneer een cluster, object of gebouwdeel zonder zijn directe supervisie door een teller is geteld (bijvoorbeeld bij simultaantellingen).
- het aanleveren van de telgegevens richting de eigenaar/beheerder van de zolders.
- het doorgeven van gevaarlijke situaties op de zolder aan de eigenaar/beheerder bijvoorbeeld door achterstallig onderhoud.
- uitleggen van de werkwijze van de NEM-Zoldertellingen Vleermuizen aan de tellers en overige deelnemers, en hen zondig met raad en daad terzijde staan.

d. Teller

De teller is verantwoordelijk voor het tellen van een door een telleider aangewezen cluster, object of gebouwdeel, waarvoor hij ook in het portaal geregistreerd is. De teller krijgt ook een machtiging en een lijst met objecten waarvan hij de teller is.

Verantwoordelijkheden van de teller:

- het bijstaan van een telleider bij de telling in de aan hem/haar toegewezen zolders of gebouwdelen.

- het zelfstandig uitvoeren van een telling op een zolder, in het kader van een simultaantelling, en het doorgeven van de resultaten aan de telleider.
- een correcte en veilige uitvoering van de telling in de aan hem/haar toegewezen cluster, object of gebouwdeel, indien de telleider daarbij niet aanwezig is.
- het doorgeven van gevaarlijke situaties op de zolder aan de eigenaar/beheerder bijvoorbeeld door achterstallig onderhoud.

Eigenaar of beheerder

De eigenaar of beheerder is de aan het cluster of object gebonden persoon (of personen) waarmee je afspraken maakt over de betreding van de zolder. Soms zijn ze ook zelf bij de telling aanwezig zijn. Dat kan de eigenaar van het gebouw zijn, maar ook een persoon die namens de eigenaar als beheerder optreedt.

De eigenaar of beheerder is geen deelnemer aan de NEM-Zoldertellingen maar is vanzelfsprekend wel zeer betrokken. Hij of zij heeft dus geen vastgestelde verantwoordelijkheden binnen de NEM-Zoldertellingen

Wel mag je van de eigenaar / beheerder verwachten dat hij de telleider / tellers op de hoogte brengt van eventuele gevaarlijke situaties in het object. De eigenaar of beheerder heeft ook altijd het recht om de telleider / tellers de toegang tot een object te weigeren. Zie ook hoofdstuk 4. Toegang verkrijgen.

Andere deelnemers

Binnen de in de vergunning genoemde maximale groepsgrootte voor de uitvoering van een zoldertelling is er naast de telleider, tellers of de beheerder, soms nog ruimte voor andere deelnemers (gasten). Bijvoorbeeld leden van lokale natuurwerkgroepen met interesse in de zoldertellingen, of personen die in opleiding zijn als aspirant-teller. Deze andere deelnemers hebben geen rol in het NEM-meetprogramma. Wanneer het echter een redelijk vaste groep van deelnemers betreft raden we aan dat zij zich wel bij de Zoogdiervereniging laten registreren als deelnemers van NEM Zoldertellingen Vleermuizen. Ze krijgen dan ook de Telganger en andere berichten over de zoldertellingen.

3 Veiligheid tijdens zoldertellingen

3.1 Veiligheidsaspecten bij het bezoeken van objecten

Zolders en torens zijn niet ingericht op dagelijks bezoek door mensen. Ze zijn vaak donker en lastig toegankelijk en zijn niet altijd even goed onderhouden. Het is dus belangrijk om goed te weten hoe je veilig een zoldertelling kunt uitvoeren.

3.2 Richtlijnen en gedragsregels bij het uitvoeren van de tellingen

In verband met de veiligheid dienen de volgende regels in acht te worden genomen:

- telleiders en/of tellers dienen voorafgaand aan de telling te informeren naar de staat en veiligheid van de te betreden gebouwdelen.
- wanneer de eigenaar, telleider en/of deelnemer van mening is, dat er gevaar bestaat wanneer men (bepaalde delen van) objecten betreedt, dan dient dat object of die delen daarvan niet betreden te worden (zie ook § 3.3.).
- er moeten tenminste twee personen bij een telling aanwezig zijn, die in staat zijn om in geval van problemen aan elkaar hulp te bieden of hulp kunnen halen.
- telleider, tellers en deelnemers dienen een werkende mobiele telefoon bij zich te dragen.
- gebruik van een hoofdlampje is verplicht, zodat je beide handen vrij kunt hebben als je op de zolder verplaatst.
- wanneer de beheerder niet mee de zolder op gaat, spreek dan af hoe lang de telling ongeveer duurt en zorg ervoor dat telleider/teller en beheerder elkaar kunnen bellen.
- de Zoogdierverseniging sluit voor de bij haar geregistreerde deelnemers een adequate ongevallenverzekering af. Telleiders en tellers met een vergunning zijn geregistreerd. We raden daarom aan dat personen die geen vergunning hebben en vaak aan een telling deelnemen zich ook als vrijwilliger voor de NEM Zoldertellingen Vleermuizen laten registreren.
- aanwijzingen van de eigenaar/beheerder in verband met veiligheid moeten worden opgevolgd.

3.3 Verzekering?

De Zoogdierverseniging heeft een ongevallenverzekering voor wanneer vrijwilligers zich inzetten voor programma's of projecten van de Zoogdierverseniging en/of Zoogdierstichting (het projectbureau van de Zoogdierverseniging).

Alleen geregistreerde deelnemers (telleiders, tellers en geregistreerde vrijwilligers) vallen onder deze verzekering. Andere deelnemers aan een zoldertellingen kunnen niet terugvallen op deze verzekering.

Loopplank boven de gewelven (Bernadette van Noort)

Voorkomen van ongevallen

Het betreden van een zolder of een kerktoeren is niet zonder risico's. We geven hieronder een aantal voorbeelden van de risico's waarmee je in aanraking kunt komen en hoe je daarbij een ongeval kunt voorkomen.

Staat van onderhoud van een object

Vloeren en balken van zolders kunnen soms in slechte staat verkeren. Bijvoorbeeld omdat houtworm stevig heeft huisgehouden. Vraag daarom altijd vooraf naar de staat van de zolder en toeren. Wanneer een beheerder aangeeft dat delen van de te bezoeken ruimte niet in goede staat verkeren, neem dan geen risico. Zie in dat geval af van het tellen van die ruimte tot hij weer als veilig wordt vrijgegeven. Ben ook altijd alert op in slecht staat verkerende ladders, leuningen en loopplanken. Desalniettemin worden heel veel zolders elk jaar gecontroleerd door de Monumentenwacht en veilig bevonden.

Dragende en niet dragende vloerdelen

Bij veel zolders bestaan de vloeren en/of gewelven uit dragende en niet dragende vloerdelen. Gelukkig hebben kerkzolders tegenwoordig bijna allemaal loopplanken in het midden van de zoldervloer, voorzien van leuningen. Buiten deze loopplanken liggen de balkenconstructies en de gewelven.

Deze gewelven zijn niet bedoeld om te betreden. Veel soorten gewelven zijn van zeer licht en dun materiaal en kunnen je gewicht niet dragen als je bewust of per ongeluk naast deze loopplanken of de dikste draagbalken stapt. Door een gewelf zakken betekent veel schade en soms ook een diepe

val. Ook bij de gemetselde booggewelven kun je bij een misstap diep tussen de gewelven vallen. Blijf dus op de loopplanken en de dikste draagbalken en stap daar niet vanaf.

Voorkomen van misstappen / vallen / stoten

Wie op een zolder zoekt naar vleermuizen heeft de neiging om vooral omhoog te kijken. Logisch want daar hangen de vleermuizen meestal. Dit heeft echter het grote risico dat je zonder te kijken naast een loopplank of draagbalk stapt, struikelt, of je hoofd stoot aan een balk / steen / spijker die je niet had gezien.

Belangrijk veiligheidsregels zijn daarom:

- Kijk alleen omhoog als je stilstaat.
- Voor je in een richting beweegt kijk je naar je waar je gaat lopen en naar wat er voor je is.

De Zoogdierverseniging raadt bij kerkzoldercontroles het dragen van een klimhelm aan. Zie ook § 3.4. veldbenodigheden en persoonlijke veiligheidsmiddelen. Het dragen van werkhandschoenen kan verwondingen door oude spijkers en splinters voorkomen.

Fysiek zware condities

Zoldertellingen kunnen behoorlijk wat van je fysieke conditie vragen. Bedenk voor een telling goed of je dit aan kunt:

- lange, steile wenteltrappen;
- steile ladders;
- extreem stoffige ruimtes, die in de zomer ook extreem warm kunnen zijn;
- niet zelden kruipen, klimmen, klauteren om in alle hoekjes van de zolder of de toren te komen.

Verblijf in de klokkenkamer en ruimtes met UMTS-zenders

Bij het beklimmen van een kerktoeren kom je meestal ook in de klokkenkamer. Vraag aan de beheerder wanneer de klok slaat (ieder kwartier, halfuur, uur?) en stem je verblijf in de klokkenkamer daar op af. Mocht je bij het slaan van de klokken toch in de klokkenkamer zijn, dek dan je oren af. TIP: Meestal hoor je vooraf tandwielen ratelen.

Het komt steeds vaker voor dat er in de kerktoeren of torenspits UMTS zenders voor mobiele telefonie en mobiel internet zijn geplaatst. Hangen deze aan de buitenzijde van de toren dan kun je veilig de achterliggende ruimte betreden. Hangen deze zenders binnen dan staat er op de deur van die ruimte meestal een waarschuwing over toegang tot de ruimte en hoe lang je daar maximaal mag verblijven. Houd je aan die waarschuwing. Ga nooit vlak voor zo'n zender staan.

Hygiëne: dode vogels, vleermuizen, insecten, stof en uitwerpselen

Op kerkzolders en kerktoeren kun je dode dieren en uitwerpselen van dieren tegenkomen.

Bijvoorbeeld dode vogels, dode vleermuizen en uitwerpselen van vogels en vleermuizen. Dode dieren en uitwerpselen van welke diersoort dan ook kunnen altijd bacteriën en virussen bevatten. Blijf daarom zoveel als mogelijk van dode dieren en uitwerpselen af. Als je uitwerpselen wilt verzamelen voor latere analyse, gebruik dan latex handschoenen en/of een pincet. Zie ook: § 5.6. bij

Vleermuismest gevonden.

Kerkzolders zijn vaak ontzettend stoffig en niet zelden liggen er op de vloer en balken dode insecten.

Draag oude kleren die vies mogen worden. Doe de beheerder van het gebouw een plezier en let er op dat je weer beneden geen zwarte handafdrukken of vegen op witte muren achterlaat.

Was altijd goed je handen met zeep na afloop van een zoldercontrole. Als je gevoelig bent voor stof wordt aanbevolen een mondkapje te dragen.

3.4 Veldbenodigheden en persoonlijke beschermingsmiddelen

Alle deelnemers:

- zaklamp;
- hoofdlamp;
- reserve batterijen;
- mobiele telefoon;
- oude kleding;
- flesje water;
- eventuele extra onderzoeksmiddelen:
 - verrekijker (liefst een die op korte afstand kan scherpstellen);
 - fotocamera met zoomfunctie en eventueel losse flitser;
 - spiegeltje (evt. op stok) om achter balken en planken te kijken.
- eventueel extra beschermingsmiddelen:
 - klimhelm;
 - handschoenen;
 - mondkapje.

Extra voor telleiders en zelfstandig tellende tellers:

- machtiging van de Zoogdierverseniging, met bijbehorende vergunning en objectenlijst;
- paspoort/ID-kaart (zonder dit is een machtiging niet geldig);
- notitieboekje en pen;
- mobiele telefoon met de zoldertellingen app (zie ook § 6.3);
- formulier voor de beheerder (op uw zolder hebben we waargenomen)*;
- informatiefolder voor de beheerder*;
- Aanbevolen:
 - zoekkaart mest*;
 - zoekkaart / determinatie hulpmiddel*.

*Te downloaden op de NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina.

Wie boven in de toren wil komen moet veel trappen en ladders beklimmen. (Marjolein van Adrichem)

4 Toegang krijgen tot een zolder of toren

4.1 Inleiding

Wie als telleider gebouwen gaat bezoeken die nog niet in het zoldertellingenportaal staan, of daarin als beschikbaar staan (zie ook § 4.3), zal merken dat het niet altijd eenvoudig is om toestemming te krijgen om een zolder te bezoeken.

In het begin is het contact opnemen met de beheerder altijd een kwestie van uitproberen en aftasten, maar op den duur ontwikkel je zelf een benadering die het beste werkt. Het helpt als je weet hoe je aan contactgegevens moet komen, en waar je bij het eerste contact en het maken van een afspraak aan moet denken. Daarover gaat dit hoofdstuk.

Voor het krijgen van toegang tot een zolder moet je meestal een afspraak maken met de beheerder van het gebouw waar die zolder zich bevindt. Bij een nog voor een religie functionerende kerk of klooster is dat vaak de koster of iemand van het kerk- of kloosterbestuur. Bij andere gebouwen is het vaak de eigenaar zelf of de beheerder van het gebouw namens een bedrijf of woningcorporatie. In § 4.4 geven we voorbeelden van hoe je aan de contactgegevens kunt komen.

4.2 Het eerste contact

Eerste contact

Een algemene stelregel bij het eerste contact en bij het maken van de (jaarlijkse) afspraak met een beheerder of koster is dat je je het beste kunt opstellen als iemand die onverwacht en wellicht ongelegen een verzoek doet bij de beheerder. Neem dus tijd voor een gesprek, sta open voor vragen van de beheerder en dring niet teveel aan dat je “moet komen tellen op het tijdstip dat jou het beste uitkomt”. Zorg dat je alternatieve bezoekmomenten achter de hand hebt en wordt niet boos als een beheerder je verzoek afwijst. Ook wanneer een zolder die je al jaren telt een nieuwe beheerder krijgt kun je weer allerlei vragen verwachten en zul je dat contact opnieuw moeten opbouwen.

Informatie voor beheerder en beantwoorden van vragen.

Bij een eerste contact is de kans groot dat je contactpersoon helemaal niet weet dat er vleermuizen op de zolder (kunnen) zitten en waarom je ze wilt komen tellen. Ook kunnen ze ongerust zijn over wat het gevolg voor hen is, als er vleermuizen op de zolder worden aangetroffen. Om de meest voorkomende vragen van beheerder te beantwoorden hebben we voor hen een folder gemaakt. Deze folder kun je:

- meesturen als je per post of per mail vraagt of je de zolder mag bezoeken om de vleermuizen te tellen. Zet dan in de begeleidende tekst dat je een afspraak zou willen maken om te komen tellen, en dat je ze daarover gaat bellen. Dan zijn ze al geïnformeerd;
- nasturen als je per telefoon vraagt of je de zolder mag komen tellen. Je kunt dan in het gesprek al wat vragen beantwoorden, en voor meer info of rustig nalezen verwijzen naar de folder die je gaat sturen;
- afgeven op de dag van de telling, samen met het formulier voor wat je hebt aangetroffen. Zie ook § 4.3.

Tijdens het bezoek kan ook het tonen van je vergunning helpen om te laten zien waarvoor je de telling komt doen, en wat daar het belang van is. Vertel wat over de monitoring en dat overal in Nederland vrijwilligers zich daarvoor inzetten door het doen van zoldertellingen.

Bedenk dat het eigenlijk helemaal niet zo raar is dat mensen in eerste instantie nogal huiverig zijn om een vreemde de zolder op te laten. Ze kennen je nog niet en je vraag komt onverwacht. Je bezoek zal hen ook tijd kosten, want ze laten je meestal niet zomaar vrij door het gebouw lopen.

Wees ook voorbereid op vragen van beheerders over de vleermuizen:

- Beheerders kunnen zich afvragen of ze nog wel kunnen renoveren als er vleermuizen aangetroffen worden, vanwege hun beschermde status. Zie de folder: “Vleermuizen tellen op zolders: informatie voor beheerders” te downloaden van de [NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina](#).
- Beheerders kunnen bezorgd zijn of vleermuizen gevaarlijk zijn of ziektes bij zich dragen of andere vragen hebben. Zie de gratis folder “Veelgestelde vragen over vleermuizen” in de winkel van de Zoogdiervereniging.

Eerst telefonisch afspraken maken

De beste manier om een nieuwe zolder te bezoeken is om eerst telefonisch een afspraak te maken. Het voordeel daarvan is dat je de tijd hebt om je voor te stellen, aanvullende informatie kunt sturen en een datum te prikken die jou en de beheerder het beste uitkomt. Als je in een korte tijd een aantal zolders wilt controleren dan kan dat het best door de afspraken vooraf te maken. Plan echter niet te strak; een telling kan door omstandigheden makkelijk uitlopen. Voor het telefonisch maken van afspraken moet je wel wat tijd uittrekken. Je hebt meestal niet meteen de juiste persoon aan de lijn, en het vergt aardig wat sociale vaardigheden en overtuigingskracht.

Heb je eenmaal een netwerk met goede contacten dan kost het veel minder tijd en is het een kwestie van een paar weken van te voren wat telefoontjes te plegen en afspraken te maken.

Vooraf bij oudere kerken is de toren vaak in eigendom van de gemeente, terwijl de zolders meestal aan de kerkbeherende instantie toebehoren. Het is dus mogelijk dat je eerst de kerkbeheerder, dan de gemeenteburgemeester en daarna weer de kerkbeheerder moet bellen, om een afspraak rond te krijgen.

Het komt af en toe voor dat de beheerder onverwacht de gemaakte afspraak afzegt. Bijvoorbeeld vanwege een uitvaart of huwelijk in de kerk, of een feest of officiële gelegenheid in het kasteel. Dring dan niet aan, maar maak een nieuwe afspraak.

Zonder afspraak direct naar het gebouw toe gaan

Een andere manier om een nieuwe zolder te bezoeken is direct naar de kerk, het klooster, kasteel of landhuis te gaan en daar aan te bellen. Dat is een gok, want lang niet altijd zijn er mensen aanwezig of komt je bezoekmoment niet uit.

Als je bezoek niet uitkomt dring dan niet aan, je hebt immers voor je toekomstige afspraken de medewerking van de beheerder nodig. Is de juiste persoon niet aanwezig, dan kun je door navraag bij aanwezigen of omwonenden aan naam en adres van de betreffende koster, pastoor of dominee proberen te komen. Dit kan echter wel veel tijd vergen en in kleine dorpen is de kans groot dat de koster pastoor of dominee van een veraf gelegen gemeente moet komen.

Vanzelfsprekend dien je in dat eerste live-contact je vergunning, machtiging en identificatie te kunnen tonen. Het is verstandig, direct de folder voor beheerder en je naam en adres af te geven, ook als het niet is gelukt om op dat moment de zolder op te komen. Bedenk dat het later tot problemen kan leiden als je bij zo'n spontaan bezoek via toevallig aanwezige personen toegang tot de zolder krijgt. Bijvoorbeeld doordat een nietsvermoedende schoonmaker je toegang verleent, of omdat de deur van het gebouw en de zolder gewoon openstond. Dat kan op zo'n moment handig zijn, maar het risico op latere ontzegging van de toegang is groot.

4.3 Onderhouden van het contact met de beheerder

Heb je eenmaal contact met een beheerder en toestemming om te komen tellen dan heb je iets zeer waardevols voor elkaar gekregen. Heel belangrijk om dan het contact goed te onderhouden, bijvoorbeeld door:

- Na de telling het formulier: "op uw zolder hebben we waargenomen" achter te laten. Dit formulier is te downloaden of aan te vragen op de NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina.
- Jouw contactgegevens achter te laten voor als de beheerder nog vragen heeft.
- In geval van overlast van de vleermuizen bereidheid te tonen om mee te denken over vleermuisvriendelijke oplossingen.
- Een keer een stukje te schrijven over de vleermuizen in het parochieblad, bewonersblad of een ander blad waarin regelmatig over het gebouw wordt geschreven.

4.4 Hulpmiddelen bij het vinden van adres- en contactgegevens

Portaal NEM-Zoldertellingen Vleermuizen

In het portaal van NEM-zoldertellingen staan alleen de gebouwen waarvan we ooit resultaten van zoldertellingen hebben ontvangen. Er staan dus niet alle kerken, klooster en kastelen van Nederland in. Gebouwen (clusters/objecten) met de status beschikbaar hebben geen telleider en kunnen dus door een nieuwe telleider worden geteld. Soms staat daar een adres en telefoonnummer van een contactpersoon bij, maar die laatste informatie kan snel verouderd zijn.

Gebruik dan de naam van het gebouw en de naam van de gemeente om via onderstaande hulpmiddelen de contactgegevens te krijgen.

Zie § 6.3. en § 6.4. en de portaalhandleiding voor meer info over actieve, beschikbare en afgesloten clusters / objecten.

Check altijd of een cluster niet al geteld wordt

In het portaal kun je zien of een cluster geteld wordt (status actief) of niet geteld wordt (status beschikbaar). Check bij twijfel altijd bij de proco of een cluster niet al geteld wordt. Daarmee voorkom je dat de vleermuizen onnodig vaak worden verstoord en er conflicten tussen telleiders of tellers ontstaan. Maar ook dat de beheerder onnodig vaak benaderd wordt. Bij geen van deze situaties zijn de vleermuizen gebaat.

Ook wanneer je als medewerker van een ecologische adviesbureau voor een natuurtoets een zolder of toren wilt bezoeken: controleer eerst of de zolder of toren niet al voor NEM-Zoldertellingen wordt bezocht. Als dat zo is en er zijn vleermuizen aangetroffen dat vind je die waarnemingen in de Nationale Databank Flora-en Fauna en zijn ze herkenbaar aan het protocol "17.202 Monitoren van vleermuizen op zolder". Als dat zo is (of als je geen toegang hebt tot de NDFF), neem dan contact op met de Zoogdierverseniging. Wij brengen je in contact met de telleider. Probeer zoveel als mogelijk het object dan samen te bezoeken, zodat de vleermuizen niet onnodig vaak verstoord worden. De telleiders hebben vaak goede informatie over de locatie van de vleermuizen en de functie van het object voor de aanwezige vleermuizen.

Google:**www.google.nl**

Tegenwoordig hebben veel parochies of kerkelijke gemeenten een website, waarop contactgegevens te vinden zijn. Ook kastelen en kloosters hebben vaak een website, vooral als het om monumenten gaat. Googelen op de naam van een beschikbare cluster (uit de portaal) en de betreffende plaats brengt je dan al snel op de juist website met contactgegevens. Soms staan de gegevens van de gebouwbeheerder erbij, of kun je via een receptie of secretariaat achterhalen.

Google Maps:**www.google.nl/maps**

Voor clusters (kerken, kastelen etc.) die nog niet in het portaal staan is Google Maps ook handig. Zoek dan op het woord 'kerk' of 'klooster' of 'kasteel' en de betreffende plaats. Hier worden vaak meteen al adresgegevens, een telefoonnummer en website vermeld.

Om zeker te weten of het gebouw al niet in de portaal staat kun je de locatie in Google Maps vergelijken met die in de portaal. Zie ook: § 6.3 locatie van de cluster. Je kunt het ook navragen bij de Provinciaal Coördinator.

Kerken die inmiddels een woon- of bedrijfsfunctie hebben kunnen lastig via een zoekwoord te vinden zijn. Wat je dan ook kan doen is op het adres zoeken, of inzoomen op de kaart en kijken of je kerk kunt vinden (in dorpen vrij makkelijk). Als er nu een winkel, horeca of bedrijf in zit kijk dan of je toch wat info over de nieuwe eigenaar kunt vinden. De zolder kan nog intact zijn!

Reliwiki: de Nederlandse database over religieuze gebouwen**www.reliwiki.nl**

Voor het vinden van kerken en klooster is Reliwiki heel handig. Zoeken op de plaatsnaam is al voldoende om een overzicht van de kerken en kloosters binnen die plaatsnaam te krijgen. Per gebouw krijg je een adres, kaartje met locatie gegevens en of het gebouw nog een religieuze functie heeft. Geen contactgegevens, maar met de verkregen informatie kun je weer verder zoeken.

Reliwiki geeft bij een gebouw vaak ook links naar Wikipedia, met daar de link naar de parochiewebsite.

Wikipedia: Lijst van alle in Wikipedia opgenomen kerkgebouwen in Nederland

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_kerkgebouwen_in_Nederland

Vaak met een link naar de parochiewebsite.

Telefoongids

www.detelefoongids.nl

Zoeken op 'kerk' en de plaatsnaam, of gericht toespitsen op de naam van een kerk of bepaald type kerk (zoals 'rooms-katholieke kerk').

Protestante Kerken: Kerkzoeker

<https://protestantsekerk.nl/kerkzoeker/>

Met bij iedere kerk een link naar de website naar de kerkgemeente.

Bisdommen Rooms-Katholieke Kerk

<https://www.zoekparochie.nl/>

Voor Rooms-Katholieke kerken is het handig om via de bisdommen naar lokale kerken en contactgegevens te zoeken, of om via postcodes te zoeken. Als je via ReliWiki een postcode van een kerk weet, kun je hiermee verder zoeken.

Andere overzichten:

- Aartsbisdom Utrecht: Utrecht, Gelderland, Overijssel en Oostelijk Flevoland:
<https://www.aartsbisdom.nl/home/organisatie/parochies-aartsbisdom-utrecht/kaart-aartsbisdom-utrecht/>
- Bisdom Breda: Westelijk Noord-Brabant en Zeeland.
Parochies: <https://www.bisdomvanbreda.nl/parochies/>
Kerkgebouwen: <https://www.bisdomvanbreda.nl/kerkgebouwen/>
- Bisdom Groningen-Leeuwarden: Groningen, Friesland, Drenthe en de Noordoostpolder:
<https://bisdomgl.nl/parochies/>
- Bisdom Haarlem-Amsterdam: Noord-Holland en Zuidelijk Flevoland:
<https://www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl/?p=route>
- Bisdom 's-Hertogenbosch: Oostelijk Noord-Brabant en Gelderland onder de Waal.
<https://www.bisdomdenbosch.nl/geloofsgemeenschappen/dekenaten-en-parochies/>
- Bisdom Roermond: Limburg: geen overzicht: zie: <https://www.zoekparochie.nl/>
- Bisdom Rotterdam: Zuid-Holland: geen overzicht: zie <https://www.zoekparochie.nl/>

Kloosters en abdijen

Kloostergids: <https://www.kloostergids.com/kloosters>

Kloosterkaart: <https://geoplaza.vu.nl/cms/projectportfolio/kloosterkaart/>

Kerkuilenwerkgroepen

Met name op kerkzolders staan vaak kerkuilenkasten van kerkuilenwerkgroepen uit die buurt. Deze uilenonderzoekers kunnen je in contact brengen met de beheerder, en kunnen je soms zelf al iets

vertellen over de aanwezigheid van vleermuizen.

Op de website van de kerkuilenwerkgroep (<https://www.kerkuil.com/>) staan onder regionieus de adressen van alle kerkuilencoördinatoren en een telefoonnummer: <https://www.kerkuil.com/pg-17825-7-23573/pagina/regionieuws.html>.

Het is niet de bedoeling dat je tijdens een kerkzoldercontrole voor vleermuizen in de kerkuilenkast gaat kijken, maar mocht je daarbuiten een kerkuilenwaarneming doen, of bijvoorbeeld zien dat de kerkuilenkasten beschadigd zijn, geef dat dan aan hen door. Dat is goed voor de onderlinge verstandhouding. Op deze manier betrek je meteen lokale personen bij je werk, en dus bij de bescherming van vleermuizen.

Kastelen in Nederland

Overzicht per provincie op: https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_kastelen_in_Nederland, met indien openstelling een link naar de website van het kasteel.

Overzicht alfabetische per provincie op: <https://www.kasteleninnederland.nl/index.php>, met locatie-coördinaten en links naar wikipedia en monumentenregisters. Vanaf daar kun je weer verder Googelen voor de contactgegevens

Van kastelen met een woonfunctie is het moeilijk om contactgegevens te achterhalen en zul je gewoon moeten aanbellen. Omdat het privé-woningen zijn is het verkrijgen van toestemming voor een telling vaak erg moeilijk.

Monumentregister

<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumentenregister>

met ingangen voor een overzicht op provincie, gemeente en plaats, waarbij je vervolgens kunt filteren op bijvoorbeeld religieuze gebouwen of kastelen en landhuizen. Geeft locatie, adresgegevens, maar geen contactgegevens.

Monumentenwacht

Soms werkt het om met monumentenwachten mee te lopen of via hen aan telefoonnummers te komen. Jammer genoeg hebben zij het meestal erg druk en zijn zij ergens anders in de provincie bezig dan daar waar jij die kerkzolders wil gaan bezoeken. Het kan echter een goede ingang zijn voor het eerste contact. Via de: www.monumentenwacht.nl kun je in contact komen met de provinciale monumentenwachten.

5 Het uitvoeren van de tellingen

5.1 Basisprincipe bij monitoring

Om te kunnen achterhalen of de aantallen vleermuizen stijgen, dalen of gelijk blijven is het noodzakelijk de tellingen op een zolder jaarlijks zoveel als mogelijk op dezelfde wijze uit te voeren. Gebeurt dit niet dan zijn de jaren onderling moeilijk te vergelijken en zijn de gegevens minder geschikt om trends in de aantallen te bepalen (zie kader).

Niet alleen de wijze van tellen is van belang, het is ook aan te bevelen een zolder jaarlijks binnen de telperiode zoveel als mogelijk in dezelfde periode van de zomer te bezoeken om het aantal vleermuizen te tellen (bijvoorbeeld telkens in week 37 of 38).

Jaarlijks op dezelfde wijze tellen

Bij monitoring is het van groot belang om jaarlijks op dezelfde manier de tellingen uit te voeren. Stel, je telt op een zolder al jaren het aantal vleermuizen en gaat vanaf een bepaalde zomer een spiegeltje gebruiken om achter een spleet te kunnen kijken waar je nooit eerder achter keek en waar ook vleermuizen blijken te hangen. In dat geval zijn de tellingen uit de eerste jaren niet te vergelijken met de tellingen waar een spiegeltje bij gebruikt is. De trend laat dan een onterechte toename in het aantal vleermuizen zien. Probeer bij het tellen van een nieuwe zolder direct alle potentiële hangplekken mee te nemen. Mocht je toch de wijze van tellen aan hebben gepast wat een invloed heeft op het aantal gevonden vleermuizen, geef dat dan aan op het telformulier.

5.2 Instructiebrief, objectlijsten en voorschriften in de machtiging

Ieder jaar ontvang je vóór de start van het telseizoen de machtiging waarmee je onder de vergunning van de Zoogdierverseniging de NEM-zoldertellingen vleermuizen mag uitvoeren. Bij deze vergunning, zit een lijst met de objecten waarvan jij de telleider of teller bent en een instructiebrief.

Neem de instructiebrief en de machtiging altijd goed door want daarin staan belangrijke voorschriften waaraan je moet houden. In de instructiebrief kan bijvoorbeeld ook een oproep staan voor het verzamelen van extra objectgegevens, uitwerpselen voor DNA-analyse, of bij welke soorten om extra fotobewijs wordt gevraagd.

5.3 Richtlijnen en gedragsregels bij het uitvoeren van de tellingen

Om verstoring van de vleermuizen bij het tellen zoveel mogelijk te voorkomen moet de telleider ervoor zorgen dat hij/zij én de andere deelnemers zich aan de volgende regels houden:

- Hanteer vleermuizen niet en raak vleermuizen niet aan. Ook niet om het dier beter te kunnen determineren. Maak bij twijfel foto's voor determinatie achteraf.
- Rook niet op de zolders en draag geen sterke parfum of aftershave.
- Maak geen lawaai: niet roepen of schreeuwen - praat op normaal geluidsniveau. Ga ook niet fluisteren want dat geeft meer ultrasoon geluid dan normaal praten.
- Maak je om het object en/of de zolder te betreden toegangsdeuren of hekwerken open, zorg er dan voor dat na afloop van de telling deze weer goed gesloten worden.

- Hoe verleidelijk ook bij het vinden van vleermuizen, een zoldertellingen is géén fotoshoot. Het kan nodig zijn om voor determinatie foto's te maken, of voor het tellen van een grote groep vleermuizen (zie ook 7.3. foto's uploaden en Bijlage 2). Een incidentele foto van een mooi hangende vleermuis kan vaak geen kwaad. Maar ga niet allemaal voor zich foto's maken, maar wijs één persoon aan om een foto te maken en deel die foto achteraf. Stel foto's ook beschikbaar voor publicaties ten behoeve van de bescherming van vleermuizen en deel deze met de eigenaar van de locatie.
- Blijf niet langer bij of onder een vleermuis staan dan nodig is.

5.4 Tellen in telgebieden

Vleermuizen maken in meer of mindere mate gebruik van een netwerk van zomerverblijfplaatsen. Daarom wordt bij bijvoorbeeld de tellingen van grijze grootoorvleermuis en ingekorven vleermuizen zoveel als mogelijk gewerkt in telgebieden. Voor deze soorten moeten de telleiders en tellers de binnen één telgebied gelegen objecten in een kort tijdbestek tellen zodat ze zoveel mogelijk onafhankelijke waarnemingen verzamelen en geen dubbeltellingen doen. Meestal moet dat voor een telgebied binnen één of twee opeenvolgende dagen. Is het aantal te tellen zolders te groot om in 1 dag te tellen, dan moet de begrenzing van het telgebied worden aangepast. De telgebieden worden van te voren begrensd. Een telleider neemt dan één of meerdere telgebieden voor zijn of haar rekening. Hij kan daarbij ook een teller met een eigen machtiging één of meerdere objecten laten tellen, mits deze objecten op de objectlijst van de telleider staan. De coördinatie van deze simultaantellingen ligt bij de Provinciaal Coördinator, of een speciaal aangewezen telleider.

Voor het achterhalen van de verspreiding van de andere vleermuissoorten is het niet van belang om in telgebieden te tellen. Buiten de telgebieden waar de grijze grootoorvleermuis en ingekorven vleermuis voorkomen kunnen zolders als losstaande objecten geteld worden.

5.5 De telperiode en het aantal bezoeken

De telperiode waarin de zolders bezocht moeten worden, is afhankelijk van de soorten die gevolgd worden en of het om aantals- of verspreidingsmonitoring gaat. Per jaar is één bezoek in de juiste periode voldoende om kwalitatief geschikte gegevens te verzamelen.

Grijze grootoorvleermuis: 1 augustus – 15 oktober

Voor de grijze grootoorvleermuis moeten de tellingen plaatsvinden in de periode van 1 augustus tot 15 oktober. In deze periode is de trefkans op de soort het grootst. Probeer over de jaren heen wel zoveel mogelijk in de zelfde week binnen deze periode te tellen.

Ingekorven vleermuis: 15 juli – 15 augustus

Voor de ingekorven vleermuis is een telling in de periode van 15 juli tot 15 augustus het meest geschikt.

Overige soorten: 15 juli – 15 oktober

Voor de zolders buiten het gebied waar de hierboven genoemde twee soorten voorkomen en zolders

waar deze soorten nooit gezien zijn loopt het telseizoen voor de zoldertellingen van 15 juli tot 15 oktober.

Zolders die aan de rand van het verspreidingsgebied van de ingekorven vleermuis of grijze grootoorvleermuis liggen, moeten in de periode 1 augustus tot 15 oktober bezocht worden. Als één van de twee soorten er na enkele jaren toch wordt aangetroffen, worden de voorgaande tellingen als nultellingen geïnterpreteerd.

Tellingen buiten deze perioden of meer tellingen uitvoeren?

Tellingen buiten de genoemde perioden, en meer dan één telling in een bepaald object in een genoemde periode kunnen niet worden uitgevoerd onder de voor de NEM-Zoldertellingen afgegeven machtiging. Daarvoor dient een andere machtiging te worden aangevraagd.

NB: NEM-Wintertellingen zijn geen NEM-zoldertellingen!

Op zolders en in torens kunnen ook in de winter vleermuizen verblijven. Van bijvoorbeeld grijze grootoorvleermuizen en gewone dwergvleermuizen is bekend dat zij ook op zolders en in torens overwinteren. Het tellen van zolders en torens in de winter valt echter onder een ander meetprogramma: NEM-wintertellingen Vleermuizen. Daar heb je een andere machtiging voor nodig, en de resultaten van die tellingen dienen ingevoerd te worden in het portaal van de NEM-Wintertellingen Vleermuizen.

5.6 De telling zelf – aandachtspunten

Toegang tot gebouwdelen

De toegang tot de zolder en de torenspits verschilt van kerk tot kerk. Bij andere gebouwen zijn er nog meer variaties. Vraag de eigenaar of beheerder van het (kerk)gebouw de eerste keer uit te leggen hoe je er komt en waar je op moet letten om niet per ongeluk schade te veroorzaken.

Meestal zijn kerkzolders te bereiken via de torens. Als dit het geval is, zit er een luik of deur in de toren, waardoor je naar de zolder kan. Soms kan je alleen via het dak op de zolder komen. Als je de manier van toegang niet veilig vindt, dan ben je niet verplicht de telling uit te voeren. Zie ook Hoofdstuk 3 Veiligheid.

Verlichting en andere verstoring

Op vrijwel alle zolders is verlichting aangebracht. Hoe verleidelijk ook, gebruik deze niet, maar gebruik alleen je zaklamp en/of hoofdlamp. Als er vleermuizen zitten, stoort je ze minder, waardoor ze niet gaan vliegen en je ze beter kunt tellen en de soort kan identificeren. Zeg dit van te voren ook tegen de eigenaar/beheerder want vaak zijn zij geneigd vanuit een centrale schakelaar de verlichting alvast aan te doen.

De mate waarin je vleermuizen verstoort hangt verder af van de opbouw van de zolder. Is het looppad dicht onder de nok? Is het een grote of kleine zolder? Is het één grote ruimte of zijn het verschillende ruimten? Pas je gedrag aan de ruimte aan.

Tel niet in de avond of op hele warme middagen

Wie 's avonds op een zolder gaat tellen loopt grote risico's dat er al vleermuizen zijn uitgevlogen, of om zeer wakkere vleermuizen aan te treffen, die paniekerig op de zolder gaan rondvliegen, of direct ver weg kruipen. In zo'n situatie ben je erg aan het verstoren en is het onmogelijk om goed te tellen. Ga bij voorkeur ook niet op hele zonnige en warme middagen een zolder op. Het is daar nog veel warmer dan buiten, en de dieren zijn dan meestal erg wakker. In de ochtend en minder warme middagen zijn de vleermuizen meestal rustiger.

Zoeken naar vleermuizen

Als je een zolder voor het eerst bezoekt, en niet weet of er vleermuizen te verwachten zijn, kun je het best eerst naar mest zoeken en wanneer je mest aantreft vervolgens naar dieren gaan zoeken. Als er dieren huizen is er altijd mest te vinden, ook als ze er op dat moment niet zijn. Ook op zeer stoffige zolders zijn keutels te vinden, als donkere korrels op een grijze ondergrond. Vind je mest, kijk dan boven je of er vleermuizen te zien zijn. Weet je van tevoren dat er een goede kans is vleermuizen aan te treffen (want je bent er al vaker geweest), zoek daar dan daar eerst naar.

Vleermuizen hangen op zolders vaak aan het plafond, aan de nokbalk of dwarsbalken. Door je aanwezigheid kunnen ze enigszins verstoord raken, waardoor ze achter balken en dergelijke wegkruipen. Het gebruik van een spiegel (evt. op een telescoopstok) kan dan heel goed werken. Bijvoorbeeld een spiegel op maat van een mobiele telefoon, die je in een selfiestick zet. Bij heet weer hebben vleermuizen soms de neiging de wat koelere muren op te zoeken.

Zoeken naar vleermuizen op de zolder (Paul van Hoof)

Vleermuizen gevonden en determineren

Zijn er vleermuizen aanwezig, probeer dan het bezoek zo kort mogelijk te houden. Een goede determinatie is belangrijk maar ga bij twijfel daar niet te lang over doen. Mits dit snel gebeurt, is het maken van foto's of video-opnamen aan te raden. Hiermee kun je (achteraf) anderen raadplegen over de determinatie. Dit is zelfs voor gevorderden zoldertellers aan te raden.

Voor het determineren van vleermuizen is een aparte handleiding gemaakt.

In verband met de validatie van waarnemingen raden we dringend aan om foto's te maken bij:

- vermoedelijke grijze grootoorvleermuizen.
- grijze grootoorvleermuizen, ingekorven vleermuizen, vale vleermuizen en baard-/Brandtsvleermuizen in objecten waar ze nooit eerder zijn gezien.
- hoefijzerneuzen.

Bij dicht op elkaar hangende dieren helpen foto's bij een zo nauwkeurig mogelijke aantalsbepaling, en kan de duur van de zoldertelling kort blijven. In plaats op de zolder de individuen te tellen doe je dat achteraf aan de hand van de foto.

Vleermuismest gevonden

Regelmatig vind je bij een zoldertelling geen vleermuizen, maar wel hun uitwerpselen (mest). Of vind je uitwerpselen van grote en kleine vleermuizen (grote en kleine poepjes), terwijl je maar één vleermuissoorten op de zolder ziet hangen.

Verse mest bestaat meestal uit langwerpige poepjes (keuteltjes) en is meestal zwart en/of bruin. De mest kan ook vele jaren oud zijn, en geheel grijs en verstoofd, maar heeft dan vaak nog wel de vorm van een keuteltje. Wrijf zo nodig zo'n poepje fijn. Bij glinsterende deeltjes, meestal van kevertjes of vliegen, gaat het om vleermuizenmest.

Wanneer je vleermuismest vindt kun je het fotograferen en/of meenemen voor latere analyse.

Leg bij het maken van de foto een liniaaltje met mm-schaalverdeling naast de uitwerpselen. Op de veldkaart "Herkenning van vleermuizen en hun sporen op zolders" staat zo'n schaalverdeling en worden enkele voorbeelden gegeven. Deze veldkaart is te vinden op de NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina van de Zoogdierverseniging, en is voor vrijwilligers van de NEM-Zoldertellingen Vleermuizen gratis aan te vragen in de winkel van de Zoogdierverseniging.

De uitwerpselen zijn ook bruikbaar voor het achteraf bepalen van de soort door middel van DNA-analyse. Als je als telleider voor een lopend onderzoek uitwerpselen of dode vleermuizen verzamelt, gebruik dan de daarvoor ontvangen of voorgeschreven materialen, verzamelvoorschriften en hygiëne-voorschriften.

Vlindervleugels op vreetplekken van grootoorvleermuizen

Grootoorvleermuizen nemen grotere prooien – meestal nachtvlinders - vaak mee naar een beschutte plek, om ze daar rustig op te eten. Dat kan ook een zolder zijn. Onder de plek waar een grootoorvleermuis graag hangt om die prooien op te eten (ook wel vreetplek genoemd) kun afgebeten vleugels van nachtvlinders vinden. Meestal vleugels van de huismoeder (een nachtvlinder), soms ook van dagvlinders zoals dagpauwogen. Deze vreetplekken zijn een aanwijzing dat er grootoorvleermuizen op de zolder komen. Er liggen ook bijna altijd uitwerpselen van grootoorvleermuizen bij. Kijk bij het vinden van zo'n concentratie vlindervleugels wel even naar

boven. Als ze onder een spinnenweb liggen kunnen ze ook daaruit afkomstig zijn.

Gebruik van een vleermuisdetector?

De ervaring is dat het gebruik van een vleermuisdetector weinig zinvol is op de zolder zelf. Doordat dieren op zolders in een besloten ruimte vliegen, is het geluid zeer vervormd en weinig karakteristiek meer voor de soorten.

Bij uitvliegtellingen aan de buitenzijde van het object is een vleermuisdetector wel onmisbaar (en vaak ook de infraroodcamera of warmtebeeldcamera).

5.7 Terugkoppeling aan de beheerder

Een belangrijk onderdeel van de zoldertelling is de terugkoppeling aan de beheerder. Jij bent immers te gast bij hem/haar en hij zal graag horen of je vleermuizen hebt aangetroffen en welke soorten. Voor de terugkoppeling kun je gebruik maken van het formulier “op uw zolder is waargenomen”. Hiervan zit een exemplaar bij je machtiging en je kunt hem ook downloaden op de [NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina](#) van de Zoogdiervereniging. Je kunt dit formulier na de telling invullen. Door ook je naam en telefoonnummer te vermelden kan een beheerder bij vragen altijd nog contact met je leggen.

Het kan ook verstandig zijn om op de zolder of in de toren zo’n ingevuld formulier achter te laten, bijvoorbeeld op het paneel of de deur waar ook informatie te vinden is over wanneer de zolder/toren voor het laatst is gekeurd (monumentenwacht) of voor het laatst is behandeld met houtbeschermingsmiddelen.

In die gevallen waar je vleermuizen hebt aangetroffen kun je informeren naar eventuele restauratie- of andere bouwkundige plannen. In een vroeg stadium is het veel eenvoudiger om rekening te houden met de vleermuizen dan wanneer de plannen al vergevorderd zijn. Bovendien komen er bij sloop of renovatie van een kerk meestal wel vragen over vleermuizen vanuit de gemeente. Het is voor de beheerder beter om vooraf al te weten dat er vleermuizen aanwezig zijn, dan dat hij onverwacht tegen die vragen aanloopt. In de Informatiefolder voor de beheerder wordt dat nader toegelicht. Die folder is te downloaden op de [NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina](#), en kan gratis worden aangevraagd in de ZV-winkel.

Heb je een fraaie foto gemaakt van de aangetroffen vleermuizen? Stuur die dan ook zeker door aan de beheerder. Niet zelden zijn ze ook best trots op hun vleermuizen en besteden ze er in het parochieblad of kerkblad of op hun website of social media positieve aandacht aan!

5.8 Stoppen met een telling

In het meest ideale geval worden de zolderverblijven al meteen vanaf het begin van het meetprogramma jaarlijks op dezelfde manier en met dezelfde inspanning door zeer deskundige waarnemers geïnventariseerd. Dit blijven zij tot in de eeuwigheid volhouden.

De werkelijkheid is echter weerbarstiger. De stroom telgegevens kan om diverse redenen worden onderbroken, gestopt of nieuw opgestart: Waarnemers houden het soms na een aantal jaren voor gezien, gaan verhuizen of zijn door ziekte voor korte of langere tijd uitgeschakeld.

Zolders worden soms ontoegankelijk, waardoor de tellers er niet meer in kunnen of mogen. En de vleermuizen gaan natuurlijk hun eigen gang en blijven soms weg waardoor tellen niet meer interessant is, of ze verschijnen juist in nieuwe of voorheen niet gebruikte zolders.

Voor het verwerken van de telgegevens tot indexen zijn het moment en de redenen voor starten of stoppen met tellen belangrijk. Het is dus belangrijk om dit ook door te geven. Dat kan net als het vastleggen van object- en telgegevens in het NEM-Portaal Zoldertellingen Vleermuizen.

6 NEM-portaal Zoldertellingen Vleermuizen: het vastleggen van cluster en objectgegevens

6.1 Algemeen

De kern van het NEM Zoldertellingen Vleermuizen is dat we de vleermuizen op deze zolders en torens jaarlijks op dezelfde manier, en in dezelfde periode tellen, en de gegevens van die tellingen en de zolders/toren waar ze geteld worden duidelijk vastleggen. Voor dat vastleggen werden vroeger object-en telformulieren gebruikt, maar vanaf 2017 gaat dat middels een invoermodule op het NEM-portaal Zoldertellingen Vleermuizen en een voor je smartphone ontwikkelde app.

6.2 NEM-portaal Zoldertellingen Vleermuizen

Het NEM-portaal Zoldertellingen Vleermuizen vind je op: <https://zoldertellingen.meetnetportaal.nl> . Voor uitleg over het gebruik van dit portaal en wat je moet vastleggen bij de objectgegevens en de tellingen verwijzen we naar de handleiding voor het portaal. Deze is te vinden op de NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina en in het portaal onder het kopje downloads.

Kom je er met deze handleiding niet uit, of kun je niet inloggen? Stuur dan een mail naar: nemzoldertellingen@zoogdierverseniging.nl

6.3 NEM-portaal Zoldertellingen Vleermuizen App

Met ingang van juli 2023 is er een App die het mogelijk maakt om meteen in het veld de resultaten van de telling in te voeren. Dat is prettiger dan de resultaten opsparen tot je tijd hebt om het via je computer in het portaal in te voeren.

Een uitleg van de installatie en de werking van de App NEM Zoldertellingen Vleermuizen vind je op de NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina en in het portaal onder het kopje downloads.

7 Herkenning van vleermuizen op zolders

Voor een NEM Meetprogramma als Zoldertellingen Vleermuizen is het vanzelfsprekend van belang dat de op zolders waargenomen vleermuizen goed worden gedetermineerd (de soort wordt bepaald). Daarvoor is een aparte handleiding gemaakt: Determinatie van vleermuizen ten behoeve van het meetnet Zoldertellingen Vleermuizen. Deze is te vinden op de [NEM Zoldertellingen Vleermuizen pagina](#) en in het NEM-portaal Zoldertellingen Vleermuizen onder het kopje downloads.

Bij het determineren van planten en dieren is eenmalig kennis vergaren niet genoeg, zeker niet als je maar een paar keer per jaar die kennis inzet. Dat geldt ook voor het determineren van vleermuizen. Er kunnen nieuwe soorten opduiken, die soms erg op andere soorten kunnen lijken. Of voor twee bekende, op elkaar lijkende soorten zijn nieuwe onderscheidende kenmerken ontdekt. Daarom vinden we het belangrijk dat telleiders en tellers regelmatig aan een determinatieworkshop deelnemen, en daarmee hun kennis, ervaring, en vragen met anderen uitwisselen. Door die uitwisseling voorkomen we ook dat er onbewust determinatiefouten in sluipen. Dat is overigens niet iets om je voor te schamen. De beste vleermuisexperts maken ook wel eens zulke fouten, maar leren daarvan door samen met anderen hun kennis op peil te houden.

Laatvliegers op een kerkzolder (Paul van Hoof)